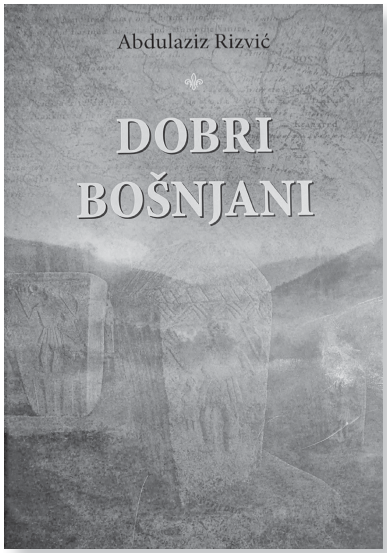

Abdulaziz Rizvić, *Dobri Bošnjani*, Udruženje "306" Bila u Travniku, Travnik, 2026, str. 183

Dobri Bošnjani i "Vjera bosanska"

"Baš je lijepo roditi se
s gotovim identitetom!"
Erica Jong

Crkva bosanska, Dobri Bošnjani i srednjovjekovna bosanska država su preko stopedeset godina predmet kontroverznih tumačenja i oštrih rasprava. Mogli bismo i danas, uprkos mnogim objavljenim dokumentima i knjigama, sve što se tiče srednjovjekovne Bosne, uvjetno nazvati "bosanskom sfingom". Sva ova literatura je, najvećim dijelom, nacionalno-politički suprotstavljena zahvaljujući hegemonijskim, velikodržavnim pretenzijama prema bosanskom tlu, pa shodno tome i u historijskoj nauci se plasiraju teze i "naučne istine" koje bi trebale opravdati takve pretenzije. U tom i takvom kontekstu sasvim je logično da strada istina.

Onda i nije čudo da su najbolje i najobjektivnije stranice o historiji Bosne, Dobrim Bošnjanima i Crkvi bosanskoj ispisali stranci koji nisu živjeli niti žive u susjedstvu današnje Bosne i Hercegovine. Stoga svaka knjiga, tekst ili prilog domaćeg, bosanskog autora, o navedenim temama, izaziva podozrenje, odbacivanje njegovih stavova apriori, bez kritičkog pristupanja analizi tih stavova, tvrdnji ili novih, naučno utemeljenih saznanja.

Kontroverze i polarizacija pojavljuju se i u različitom tumačenju ukupnog bosanskog srednjovjekovlja, ali i u korištenju izvora koji spominju Dobre Bošnjane i Crkvu bosansku i sve što se veže za nju: hereza (dualizam, manihejstvo, arijanstvo itd.) i heretici (krstjani, patareni, bogumili, kutugeri itd.). Nesporno je da je u srednjovjekovnoj Bosni dominirala posebna bosanska crkva ("vjera bosanska", kako su je i Dubrovčani nazivali) ne zanemarujući postojanje i drugih kršćanskih denominacija. Naravno da su se najveći sporovi među autorima javljali oko učenja Crkve bosanske, pa su se shodno tome i takvim neslaganjima i mimoilaženjima, danas u Bosni i Hercegovini polarizirali stavovi koji su više rezultat nacionalno-političke, nego naučne naravi. Dodatnom nerazumijevanju i shvatanju pojave i učenja Crkve bosanske te ukupne historije srednjovjekovne bosanske države i društva doprinijele su teorije i teze po kojima se današnja vjerska, time i nacionalna pripadnost današnjih građana savremene Bosne i Hercegovine, učitava stanovnicima bosanske srednjovjekovne države. Shodno takvoj interpretaciji, bosanski srednjovjekovni vladar katolik je bio Hrvat, odnosno ako je bio pravoslavni, onda je bio Srbin. Naravno da su takve teze ne samo nenaučne, nego i suprotne logici historije i razvoja bilo kog društva i bilo koje društvene zajednice. Uostalom, danas obogotvorena nacija je nastala tek u XIX stoljeću, pa prema tome nijedan bosanski vladar nije mogao biti Hrvat, Srbin ili Bošnjak u današnjem poimanju etnikuma u Bosni i Hercegovini, nego samo pripadnik neke konfesionalne srednjovjekovne bosanske zajednice, dakle krstjanin, katolik ili pravoslavni. Jedino je tačno da je bio bosanski vladar (ban ili kralj).

Nažalost, takva nenaučna, ahistorijska tumačenja i danas imaju prođu, ne samo kod priprostog puka, nego i u naučnim, nacionalističkim krugovima, fakultetima i akademijama. Shodno takvim interpretacijama bosanskog srednjovjekovlja, logično je da se ono prisvaja, etnicizira, nacionalizira i proglašava isključivo hrvatskim, srpskim, a u novije doba i bošnjačkim, a ono je samo i jedino *bosansko*!

Jedino što se može kazati prosto i jednostavno: svi oni su bili vladari Bosne, dakle bosanski vladari, dok je njihova konfesionalna pripadnost (bosanski krstjani, katolici, pravoslavni itd.) bila često irelevantna, jer je općepoznato da su se bosanski srednjovjekovni vladari, pod pritiskom realnosti, bavili "konfesionalnom ekvilibristikom".

Prije instaliranja franjevaca u Bosni, većina vladara i bosanskog plemstva bili su pripadnici Crkve bosanske i njihova raspolućenost između Rima, Ugarske, Venecije, a kasnije i Osmanlija, bitno je određivala njihovu vjersku pripadnost. Bosanska crkva je u bosanskom plemstvu, a nerijetko i u bosanskim vladarima nalazila svoje najjače zaštitnike, ali je i ona svima njima predstavljala simbol bosanske samostalnosti.

Život bosanskih srednjovjekovnih vladara, bosanske vlastele i običnog puka ("mrsni (mirni) ljudi") najbolji su pokazatelj, za to vrijeme, tolerantnog bosanskog srednjovjekovnog društva, kakvo je bilo nezamislivo u tadašnjoj Evropi. Ova činjenica najbolje pokazuje kakvo je bilo učenje Crkve bosanske. Uostalom, Dubrovčani, koji su stoljećima sarađivali s bosanskom vlašću i vlastelom upoznavši njihovu tradiciju, vjeru i kulturu, još prije osmanskog osvajanja Bosne 1455. godine, dali su garancije gostu Radinu da neće biti "prisiljen ni od koga izići iz vjere koju vjeruje, osim ako bi njemu ugodno bilo".

Ovu tvrdnju najbolje potkrepljuje život velikog vojvode Stjepana (Stefana) Vukčića Kosače koji je prioritetno bio bosanski krstjanin ("prefrigani pataren", kako ga imenuju papini misionari), ali i katolik i pravoslavni,

shodno "vremenu i prilikama". Da je suštinski pripadao učenju Crkve bosanske najveći dio svoga života, Stjepan Vukčić Kosača navodi kao svjedoke svoje vjere "svidoke i sreditelje vire naše dida bosanskoga i s njim 12 poglavitih krstjana i 12 naših plemenitih vlastela". Nerijetko na dvorovima bosanske vlastele ordinirali su i svećenici Crkve bosanske, ali i bosanski franjevci.

Stjepan Vukčić Kosača, sklopivši više brakova sa ženama različitih vjerskih denominacija, pokazao je svu raskoš, pa ako hoćete i raskalašenost svog bračnog života, jer je, kao što je poznato, i vlastitom sinu preoteo suprugu. Očito, pošto je umro 1466. godine, nije stigao postati i musliman, ali je njegov sin Stjepan (Stefan) prešao na islam i postao čuveni Ahmed-paša Hercegović napravivši sjajnu političku i vojnu karijeru u Osmanskom Carstvu. Muslimani su postali i njegov unuk Sigismund – Ishak-beg, sin kćerke Katarine (bosanske kraljice, udovice Sjepana Tomaša), koji je odveden u zarobljeništvo kao maloljetnik, zajedno sa sestrom Katarinom – Eminom, koji je također napravio značajnu karijeru u Osmanskom Carstvu.

Upravo autor ovog rukopisa navodi sve članove Kosača i njihove rođake, ali i mnogobrojne članove bosanskog plemstva koji su obnašali različite funkcije u osmanskoj Bosni nakon njenog pada 1463. godine. Kada govorimo o Stjepanu Vukčiću Kosači i njegovoj političkoj karijeri, moramo imati u vidu da i danas u svijetu politike postoji "politička ekvilibristika", kojoj smo svjedoci na dnevnoj bazi.

Uzimajući u obzir geografski i geopolitički položaj Bosne u srednjem vijeku i tadašnje utjecaje iz užeg i šireg susjedstva, vjerske prilike u Bosni nemoguće je objasniti utjecajem i učenjima raznih dualističkih i ranokršćanskih učenja, niti herezom u tadašnjoj Evropi, posebno u južnoj Francuskoj ili sjevernoj Italiji. Učenje Crkve bosanske najbolje se može objasniti na osnovu njenih primarnih izvora, jer se mora imati u vidu da "bosanska vjera" nije bila isključivo vjerska pojava, nego i socijalno-politički pokret, stanje jednog slabo razvijenog seljačkog društva i države sa snažnom vlastelinskom rodovsko-plemenskom strukturom.

Mnogi autori, medijavelisti, smatraju da je prihvatanje islama bilo moguće zahvaljujući činjenici da nijedna crkva u srednjovjekovnoj Bosni nije uspjela među bosanskim seljaštvom imati jači oslonac i utjecaj. Prihvatanje islama je posljedica "dinamizma nove vjere" (J.V.A. Fine, JR), a nikako nekakve predispozicije sljedbenika bilo koje crkve.

Ono što se mora posebno naglasiti je to da autor *Dobrih Bošnjana* brani stav da su neka učenja Crkve bosanske arijanska, a potječu od Prvog nikejskog sabora (325) na kom je Arije (umro 336) zastupao učenje da je Bog stvoritelj i otac, a Isus Njegovo stvorenje i vjesnik ljudima. Od Carigradskog sabora (381) Crkva afirmira *trojstvo*, dok je arijanizam proglašen herezom.

Vrijedno je spomenuti i bosansku kraljicu Katarinu (kraljicu majku, suprugu pretposljednjeg kralja Bosne Stjepana Tomaša i kćerku Stjepana Vukčića Kosače) i njenu oporuku (testament), kojom je navodno Kraljevinu Bosnu ostavila u emanet Katoličkoj crkvi sve dok se njen sin Sigismund (Ishak-beg) i kćerka Katarina (Emina) ne vrate katoličanstvu. Autor vrlo ubjedljivo, pozivajući se na historijske izvore, demantira postojanje takvog testamenta, ukazujući na činjenicu da kraljica samo nastoji biti u blizini svoje djece i na tom putu bila je spremna učiniti ono što bi učinila svaka majka.

Također, autor donosi podatke o bosanskoj vlasteli koja se uključila u strukturu nove osmanske vlasti, najčešće prelazeći na islam i obnašajući najviše funkcije u Osmanskom Carstvu zahvaljujući društvenoj prohodnosti koja je bila karakteristika svih muslimanskih srednjovjekovnih carstava u kojima su mnogobrojni jevreji, kršćani i pripadnici ostalih vjerskih zajednica bili visoki državni i dvorski funkcioneri.

Autor navodi veliki broj Dobrih Bošnjana koji su izgradili značajne političke i vojne karijere u Osmanskom Carstvu i time pokazao da su oni prihvatili novu vlast i novu državu kao svoju i na taj način doprinijeli njenom napretku. A to je vrijeme za koje je veliki historičar Marshall Hodgson u svojoj studiji iz sedamdesetih godina XX stoljeća napisao da bi "slučajni posjetilac sa Marsa u 16. vijeku mogao pretpostaviti, da se čovječanstvo nalazi na ivici da postane muslimansko", jer je islam svim narodima koji su se integrirali u njegovu civilizaciju nudio "jednu normu međunarodne mudrosti", dok je istovremeno njegova kultura pokazivala "dugotrajno stvaralaštvo i napredak". Dakle, Dobri Bošnjani su uradili ono što je Hodgson shvatio mnogo stoljeća kasnije.

Da bismo ostvarili određene nacionalne ciljeve, pored ekonomsko-političkih preduvjeta, neophodno je postojanje i određenih ideja koje moraju biti historijski fundirane. Tu je prvenstveno vlastita historija kao interpretacija prošlosti, odnosno kao određeni oblik ljudske svijesti koja podrazumijeva svijest o strukturi društva i njegovom funkcioniranju. Ta i takva svijest predstavlja bitni dio vladajuće ideologije u jednom društvu. Ovaj rukopis upravo može poslužiti kao doprinos izgradnji ovakve svijesti u našem društvu.

Enes Durmišević